

Inhoud 2012 – nr. 2

Van de redactie	02
Sterrenschot ook wel Heksensnot	03
Honingbijen, drachtplanten en hun relatie met solitaire bijen deel 2	04
Vijvermossels	08
Exoot op Terschelling	11
Ruige aardrupsendoder	12
Vogels kijken met Harry Horn	14
Slakken in het Formerumerwiel	15
Een nieuwe vindplaats van de Spaanse aardslak op Terschelling	16
Arie's vogelwaarnemingen op Terschelling	18
Natuurdagboek	19
Mierenhoop	23
Rinkelbollen nieuws	24
Agenda 2012	25

Jeugd natuurvereniging S.J.Terschelling

Voorjaarprogramma agenda 2012	02
-------------------------------	----

Beste natuurvrienden van Terschelling voor u ligt het Rinkelbollen blad met diversen uiteenlopende verhalen. Over Heksensnot, Jaar van de bij **deel 2**, vijvermossels, Spaanse aardslak, mierenhoop, vogelwaarnemingen en vaste rubriek Natuurdagboek, van mijn kant een verhaal over de ruige aardrupsendoder. Met de zomer in het vooruitzicht wens ik u een mooie zomer toe en dat u mag genieten van de natuur op Terschelling. **Verhalen en foto's zijn nog steeds van harte welkom.**

Redactie en Website : Rinkelbollen1911@kpnmail.nl

Sluifingsdatum : kopij Rinkelbollen 2012 – nr. 3 is op 16 september

Jeugdnatuurvereniging S.J. Terschelling

Voorjaarsprogramma 2012

19 mei om 14.00 uur "VLINDERS" Wim Bakker tel: 443131

We verzamelen bij de sporthal op West

26 mei om 14.00 uur "BIJEN" o.l.v. Oene de Jong tel: 06-53766998

Verzamelen bij de molen van Formerum **met fiets**.

2 juni om 14.00 uur "STRAND" o.l.v. Gerrit Doeksen tel: 449178.

Rinske Bouma tel: 448587. We verzamelen **met fiets** op het parkeerterrein hoek Heereweg/Kallandspad.

9 juni om 14.00 uur "PLANTEN EN BLOEMEN" o.l.v. Hessel Haantjes

Wim Bakker tel: 448604. We verzamelen bij de ET 10 **met fiets!**

Woensdag: 13 juni om 14.00 uur "WATERONDERZOEK"

Wim Bakker tel: 443131. Verzamelen bij de ijsbaan Midsland-Noord.

16 juni om 14.00 uur "MEEUWENKOLONIE" o.l.v. Staatsbosbeheer en Rinske Bouma tel: 448587 Verzamelplaats parkeerplaats Daan Pootjes (Oosterend)

Wij zoeken nog vrijwilligers met **dichte** terreinwagens om mee te gaan naar de "Meeuwenkolonie"

Sterrenschot ook wel Heksensnot

Flijp Tocila - maart 2012

Dit is sterrenschot gevonden begin maart. In vroeger tijden dacht men dat dit goedje uit de sterrenhemel kwam, vandaar de vreemde naam. Het kan van een reiger zijn, maar ook van een buizerd. Momenteel is het op diverse plaatsen te vinden in het duin. Hoe ontstaat het? Kikkers zijn in het vroege voorjaar alweer actief en de winterhongerige predatoren kunnen nu hun buik weer vullen. Als een vrouwtjeskikker eitjes legt dan zit om het eitje een vliedun eiwitkapsel. Zodra de eitjes in aanraking komen met water begint dit eiwitkapsel binnen enkele minuten op te zwellen, het kikkerdril. Het eiwitkapsel dient als eerste voeding voor het uit de eitje komende kikkervisje. Dit opzwellen kan ook ontstaan door de maagsappen van een predator in dit geval dus een reiger of buizerd die een vrouwtjeskikker opeet.

Na het opzwellen krijgt het dier daar last van en wordt sterrenschot weer uitgebraakt. Sterrenschot, dat wel een beetje lijkt op siliconenkit, zijn dus klonten eiwitkapsel, soms met eitjes van kikkers. Op de foto is ook nog een deel van de ingewanden van de kikker te zien en de zwarte eitjes. Meestal zie je alleen maar het witte sterrenschot.

Deel 2

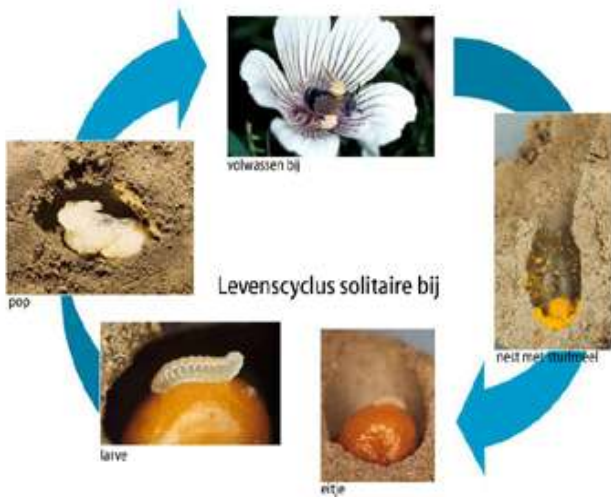
Auteur: Klaas Sluiman

Levenscyclus: Solitaire bijen zijn slechts enkele maanden actief in een jaar. In die periode gaat elk vrouwtje op zoek naar een geschikte nestplaats. De meeste soorten graven een gangetje in de grond. Een derde van de solitaire bijen zoekt bestaande holten in hout, stengels of tussen stenen. Wanneer de nestholte gegraven of goedgekeurd is, begint het vrouwtje met een aantal foerageervluchten. Daarbij wordt stuifmeel verzameld dat achteraan in de nestholte wordt opgestapeld. Wanneer voldoende stuifmeel is verzameld, legt het vrouwtje er een eitje op. Hiervoor wordt dan een wand gebouwd van modder en speeksel, zodat er een cel ontstaat. Daarna wordt alles herhaald tot de holte volgebouwd is met cellen. De solitaire bij meet altijd eerst de lengte van een cel en bouwt dan een drempel op de plek waar de volgende wand moet komen. Daarna wordt het stuifmeel aangevoerd en het eitje gelegd, om tot slot de drempel uit te bouwen tot een gesloten wand.

In de voorste cellen worden onbevuchte eitjes gelegd, hieruit zullen de mannetjes komen. De opening vooraan wordt afgesloten met een stevige mengeling van speeksel met modder, plantenmateriaal of zand, zodanig dat het broed goed beschermd is. In de cellen ontwikkelen de eitjes zich tot larven die zich voeden met het stuifmeel. Zodra het stuifmeel op is spinnen de meeste soorten een cocon. Daarin gaan ze over van het larvaal stadium tot een pop en vervolgens tot de volwassen bij. Deze gedaanteverwisseling duurt een aantal maanden en afhankelijk van de soort overwinteren ze als pop of reeds als volwassen bij. In het volgend voorjaar komen dan eerst de mannelijke bijen uit het nest gekropen.

Deze wachten bij de nestplek tot de vrouwtjes uitkomen die dan meteen bevrucht worden. Speciaal aan deze levenswijze is dat de solitaire bijen dus nooit hun nageslacht zien, want de volwassen bijen sterven zodra voldoende nesten belegd zijn. Er is wel een aantal soorten waarbij de bijen twee generaties in een jaar hebben. Daarbij wordt de eerste levenscyclus snel doorlopen zodat nog een tweede cyclus kan worden aangevat die dan de bijen in het voorjaar zal voortbrengen. Behalve de strikt solitaire levenswijze bestaan ook nog enkele andere levensvormen. Bij sommige soorten liggen de nestplaatsen zodanig dicht bijeen dat het lijkt alsof het over een echt bijenvolkje gaat. Andere soorten gebruiken zelfs dezelfde nestingang. Maar toch leggen de vrouwtjes altijd hun eigen eitjes in een verschillende gang.

Omdat solitaire bijen vooral stuifmeel verzamelen en nectar bijna alleen gebruiken voor de eigen energievoorziening zijn het veel betere bestuivers dan de honingbij. Honingbijen durven de bloemen vaak te beroven van hun nectar zonder daarbij de meeldraden aan te raken. Slechts een klein percentage van de door honingbijen bezochte bloemen wordt daadwerkelijk bestoven, terwijl de solitaire bijen bij bloembezoek voor 97% bestuiving zorgen.

Hierdoor is één solitaire bij op het vlak van bestuiving equivalent aan 120 werksters van honingbijen. Bijen hebben zich erop toegelegd om stuifmeel als belangrijkste voedselbron voor hun broed aan te wenden. Daardoor is het voor de bijen zeer belangrijk om in zo kort mogelijke tijd zoveel mogelijk stuifmeel naar het nest te brengen met zo weinig mogelijk energieverbruik. Dit is in de evolutie een zeer belangrijke selectiedruk geweest en heeft er voor gezorgd dat er nu een aantal bijen voorkomen met verschillende methoden om pollen te verzamelen en te transporteren.

Kropverzamelaars: De meest primitieve vorm om stuifmeel te verzamelen is die waarbij het stuifmeel met nectar wordt ingeslikt en in de maag naar het nest wordt gebracht. Hierbij kan de nectar, die voor de eigen energie van de bij zorgt, niet gescheiden worden van de pollen die dienen als voedsel voor de larven. Door de kleine maaginhoud is het ook niet mogelijk om veel stuifmeel per keer te transporteren. Deze transportmanier is het minst voordelig en tijdens de evolutie zijn bijensoorten ontstaan met speciale beharing: buikverzamelaars en beenverzamelaars

Buikverzamelaars: Tot deze groep behoren de Bladsnijderbijen. Zij hebben op de onderkant van het achterlijf lange haren waartussen heel wat stuifmeel kan worden verzameld. We spreken van een buikschuier. In het nest wordt het stuifmeel met de achterpoten losgekamd en opgestapeld.

Beenverzamelaars: Veel bijenfamilies hebben aangepaste beharing op de achterste poten om stuifmeel te transporteren. De Pluimvoetbij *Dasygaster plumipes* is daardoor goed te herkennen aan de zeer sterk behaarde achterpoten.

Korfverzamelaars: De grootste specialisatie komt voor bij de honingbij en de hommels. Zij verzamelen het stuifmeel dat vermengd wordt met nectar in speciale pollenkorfjes op de achterpoten. Sommige hommelssoorten kunnen hiermee tot 60 mg pollen transporteren. Dit is ongeveer de helft van hun lichaamsgewicht.

Nestkastbewoners: De bijen die voorkomen in kunstmatige nestgelegenheden behoren tot volgende geslachten: Metselbijen (*Osmia*), Behangersbijen (*Megachile*), Tronkenbijen (*Heriades*), Maskerbijen (*Hylaeus*) en Wolbijen (*Anthidium*). Daarnaast kunnen ook de koekoeksbijen voorkomen die hun eitjes leggen in nesten van bovengenoemde gastvrouwen: Kegelbijen (*Coelioxys*) en Tubebijen (*Stelis*).

Klaas Sluiman is Honingkeurmeester en Bijenteeltleraar van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging NBV, secretaris van de NBV Drenthe en imker op Terschelling, Schiermonnikoog, in de Achterhoek en Drenthe.

Vijvermossels.

Grote schelpen met parelmoer bij Baaiduinen.

Gerrit Doeksen

De in Nederland algemeen voorkomende vijvermossel *Anodonta anatina* kwam tot voor kort niet op de Waddeneilanden voor, behalve op Ameland, waar in 1995 melding werd gedaan van enkele jonge exemplaren in de Ballumermieden (*H.Wallbrink*). Deze grote tweekleppige zoetwatermossel met parelmoer aan de binnenzijde heeft een voorkeur voor wat grotere wateroppervlakten, zowel met als zonder stroming.

In 2004 trof Kees Schaap in de brede sloot achter zijn boerderij in Baaiduinen deze grote en nogal groene schelp aan. Toevallig werd even later dat jaar die sloot opgeschoond en bleken er in de zachte uitgehaalde prut nog enkele exemplaren voor te komen. Na een opschoning in 2009 trof ook Henk Mienis hier heel wat

vijvermossels aan. En passant keek hij natuurlijk ook naar andere zoetwaterschelpen en vond van 2007 - 2009 hier 12 soorten.

Na de zomer in 2011 zijn de grote brede sloten ten westen en noordwesten van Baaiduinen machinaal opgeschoond tot voorbij het Hogeland, dus bijna een kilometer noordelijk. Regelmatig waren hier in de baggerspecie naast de sloten grote doubletten vijvermossels te vinden, allemaal met het hele dier er nog in. Blijkbaar is het vlees niet erg geliefd bij vogels of andere dieren. Een telling vanaf de hoofdweg bij Horp tot aan het Hogeland leverde 134 vnl. volwassen exemplaren op van gemiddeld ca. 10 -12 cm. lengte.

De soort kan ruim 13 cm. groot en ongeveer 15 jaar oud worden. Ze leven schuin ingegraven in de bodem en steken er met een deel van de achterzijde met hun in- en uitstroomsifonen iets uit. Met de stevige voet aan de voorzijde kunnen ze zich zo nodig over korte afstand verplaatsen. Dit doen ze kennelijk ook in verticale richting als ze naast de sloot onder de prut terechtkomen, want ze liggen steeds boven op de zwarte hopen bagger.

In de grote brede sloot ten zuiden van de hoofdweg bij Horp komt de vijvermossel de eerste paar honderd meter eveneens voor, echter beduidend minder en ook zijn deze wat jonger. Volgens "de boeken" kan de vijvermossel nog een zoutgehalte (*saliniteit*) verdragen tot 3 promille. In 2005 heeft het Waterschap Friesland vlak ten noorden van Baaiduinen een zoutgehalte gemeten van 0,45 promille en vlak voor de sluis 1,0 promille, dus nog steeds laag. Vergelijk: zoutwater is ca. 30 - 35 promille.

Maar hoe komen die beesten hier nu terecht? Hoogstwaarschijnlijk via..... vissen! De vijvermossel behoort tot een familie waarvan de larven (*glochidiën*) zich hechten aan vinnen of kieuwen van vissen door middel van een kleefdraadje en een soort weerhaakjes die aan twee minuscule klepjes van de larve vastzitten. Als er een vis passeert kan de schelp wolven (*glochidiën*) in het water uitstoten.

Een deel ervan hecht zich aan de vis, waarna ze leven van vissenbloed. Dat is hun korte parasitaire periode. Binnen een maand krijgen ze de vorm van echte schelpjes en laten los. Best een slimme manier van verspreiding van de soort ondanks hun verblijf in vaak stilstaand water!

Vijvermossel

Foto: George Visser 18-04-2012

Het is mogelijk dat de populatie rond Baaiduinen is ontstaan na het uitzetten van vis van de vastewal, b.v. ten behoeve van de hengelsport. Maar ook bij de experimentele forellenkwekerij, die tot 1986 in een van de schuren bij Horp was gevestigd, heeft men wel eens wat vis of visjes losgelaten bij calamiteiten. Er zullen echter vast meer opties zijn. In 1989 vond *Peter Doeksen* bij het kievitseierenzoeken al eens een kapotte grote vijvermossel bij het Hogeland waarvan de herkomst toen nog volkomen onduidelijk was!

In 2005 bleek de populatie zich op Ameland, evenals hier, flink te hebben uitgebreid en werden daar over een groter gebied in de baggerspecie exemplaren aangetroffen tot meer dan 10 cm. De brede hoofdwatgangen worden per poldergedeelte periodiek machinaal opgeschoond. Uit het oostelijk poldergebied en ten noorden van Midsland zijn voor zover bekend (nog?) geen vondsten gedaan. Helaas heeft deze parelmoerkanjer de nare eigenschap om naderhand op het droge scheuren te vertonen. Maar mooi is ie wel!

Literatuur: Wallbrink, H., 1995. *Anodonta anatina* op Ameland. C.B. Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging. 286. blz.129-130.

Giffenberger, E.; Janssen, A.W. e.a., 1998. De Nederlandse zoetwatermollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. Nederlandse fauna 2. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & Eis-Nederland, Leiden. 288 blz., heel veel afb.. ISBN 90-5011-118 -1.

Doeksen, G., 2005. De vijvermossel *Anodonta anatina* op Terschelling. Spirula. Correspondentieblad van de Ned. Malacologische Vereniging. 344. blz.78 - 79.

Mienis, H. K., 2010. Op zoek naar de exotische vijvermossel *Anodonta anatina* op Terschelling. De Kreukel. Jrg.46, blz.80-81.

Exoot op Terschelling

Harry van Kasteel 2012

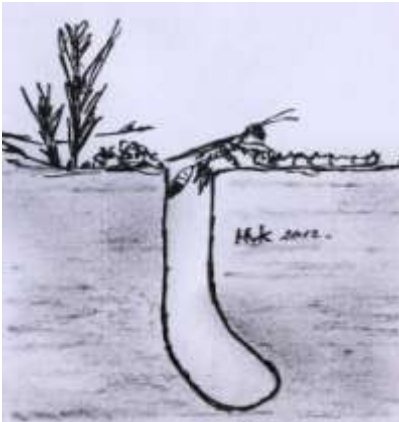
De eenden in Formerum hebben gezelschap van 'n Aziatisch exoot. In Nederland komt die voornamelijk voor in parkvijvers, een enkele keer ontsnapt er een uit 'n privévolière. Het is een Mandarijneend (mannetje). Het vrouwtje nestelt en broedt meestal op grote hoogte in een boomholte. Het vrouwtje lokt later de jongen uit het nest. Met een spectaculaire duik belanden ze op de grond.

Het is half maart een korte wandeling op de Noordsvaarder. In het duinstruweel zie ik 'n paar ruige aardrupsendoders (*Podalonia hirsuta*) (*hirsuta* betekent behaard) en behoren tot de orde vliesvleugelige (*Hymenoptera*) deze graafwespen houden van open en zandige gebieden. Op het eerste gezicht zijn ze slank en vrij groot (14 ó 20 mm) ruig zwart behaard op de borst en kop. De forse poten zijn voorzien van stijve zwarte stekels, de verbinding tussen borststuk en het achterlijf is zeer smal maar ook veel korter dan bij anderen graafwespen zoals bij de grote rupsendoder (*Ammophila sabulosa*).

Voordat het vrouwtje een eitje legt graaft ze eerst haar holletje in het zand schuin naar beneden van 8 cm lang, aan het eind bevindt zich een nestkamer. Het is fascinerend om er naar te kijken hoe ze met haar poten snelle schoksgewijze bewegingen maakt naar voren en achter, waarbij ze het zand in kleine wolkjes achter zich op werpt. Na voltooiing sluit ze het holletje af met steentjes en takjes daarna met zand. En vliegt een paar keer rond om haar omgeving goed in haar op te nemen om zo haar nestingang terug te vinden.

Ze gaat op jacht naar een prooi en dient als voedsel voor de larve. Als er een rups wordt gevonden, overrompelt ze de rups met enkele onfeilbare steken en spuit het vergif in het zenuwstelsel van de rups. Als ze haar prooi niet verlamd maar dood dan zou de rups reeds vóóordat de larve te voorschijn komt tot ontbinden zijn overgegaan of geheel verdroogd zijn.

Meer kruipend dan vliegend sleept ze haar prooi naar binnen in haar hol en legt er een eitje bij en sluit het holletje af. Het eitje komt na vier tot vijf dagen uit. De larve eet van de rups en is na een dag of tien volgroeid. En spint daarna een cocon die is opgebouwd met stevige bleekbruine uit drie gesponnen spinsellagen. In het volgende voorjaar komt er een nieuwe rupsendoder te voorschijn.

Na het uitkomen heeft ze nooit haar moeder gezien dus is het onmogelijk via een leerproces haar gedrag over te nemen om graven, jagen, steken en eitjes te leggen. Het is aangeboren en is strikt geprogrammeerd en wordt instinctmatig uitgevoerd.

Bioloog en gedragonderzoeker *Niko Tinbergen* heeft een belangrijke bijdragen geleverd van het bestuderen van roofzuchtige graafwespen (*Philanthus*). Hij was net afgestudeerd en had gedeeltelijk een baan gekregen. In de zomer van 1929 liep hij nadenkend over zijn promotieonderzoek. Hij wilde graag iets doen op het gebied van gedragsbiologie. Hij had een aantal voorstellen gedaan die door de promotor werden afgewezen. Terwijl hij liep te wandelen viel zijn oog op een felgekleurde oranje gele wesp, zo waaide zijn promotieonderzoek letterlijk in zijn schoot. Hij deed proeven over het oriëntatievermogen, hoe onthoudt de wesp hoe ze haar nest kan terug vinden. Want ze maakt meerdere nesten. Als de jongengraafwespen uit hun nestholletje komen hoe weten ze wat boven is en onder is?

Dat zijn vragen die misschien later in een uitgebreid artikel over het gedrag van graafwespen zijn te beschrijven.

Er komen nog twee soorten *Podalonia*'s- voor op Terschelling de *affinis* (gewone aardrupsendoder) en *luffii* (duinaardrupsendoder) die sterk op *hirsuta* lijkt maar duidelijk minder behaard. Vóór 1980 op de meeste Waddeneilanden waargenomen na 1980 alleen nog op Terschelling.

Geraadpleegde Literatuur: Niko Tinbergen: In 't vrij veld 1978

E. Heimans en Jac. P. Thijssse: De levende natuur augustus 1900

Nederlandse fauna 6 2004 Naturalis.

Op zaterdagmiddag 25 augustus vogels kijken met Harry Horn

Het gaat dan om de broedvogels als Kanoetstrandloper; Groenpootruiter; rosse grutto; zilverplevier; tureluur etc. die juist vanuit hun broedgebieden in het hoge noorden teruggekeerd zijn en hier in ons waddengebied komen bijtanken om vervolgens in de maanden september/oktober voor een deel door te vliegen naar het zuiden.

verzamenen om half twee op Striep bij het bankje aan de buitenkant van de dijk. We lopen daarna een paar honderd met naar links of naar rechts afhankelijk van waar de meeste steltlopers zitten en hoe op dat moment de lichtomstandigheden zijn.

Met interesse las ik het artikel van *Mienis* over het Formerumerwiel.

In een grijs verleden toen ik de poldersloten en poeltjes heb geïnventariseerd op planten en slakken, verzamelde ik ook gegevens over deze plek. *Mienis* veronderstelt, i.v.m. de nieuw gevonden zoetwaterslakken, een verzoeting van het wielwater.

In 1969 en 1970 schommelde in dit Wiel het chloridegehalte (een maat voor het zoutgehalte) tussen 560 en 1060 mg/l. De grens waarbij men van zoetwater spreekt, ligt bij 150 mg. Wateren met waarden tussen 150 en 1000 mg worden betiteld met brak en meer dan 1000 mg wordt zout water genoemd. Het water van het wiel was dus brak in 1969/1970. Daar wijst ook op het voorkomen in 1969 van het waterplantje *Zannichellia palustris* ("Dobbewier" in het Fries).

Ik trof in 1969, evenals *Mienis* nu, de volgende slakken aan: *Potamopyrgus antipodarum*, *Stagnicola palustris*, *Planorbis planorbis* en *Radix balthica*. Daarnaast vond ik een paar *Gyraulis crista*. *Mienis* gebruikt moderne latijnse namen voor de slakken (wetenschappelijke benamingen die nogal eens veranderen), zodat deze oude heer er even moeite mee had. Ik vond in 1969 *Physa fontinalis* en *Mienis* noemt *Haitia acuta* (= *Physa acuta*). Dat zijn twee verschillende soorten, die nog al op elkaar lijken. Misschien had ik het fout veertig jaar geleden.

Al met lijkt de slakkenpopulatie t.o.v. 1969 niet zoveel veranderd in het Wiel. Bij een meting in april 2012 was het chloridegehalte ca 400 mg/l; brak nog, maar wel zoeter dan in 1969/70. Overigens kan in de zomerperiode dat chloridegehalte weer hoger zijn.

Met dank aan Albert Kiers van het Waterschap

Een nieuwe vindplaats van de Spaanse aardslak op Terschelling

Henk K. Mienis

De Spaanse aardslak *Lehmannia valentiana* moet beschouwd worden als een exotische naaktslak in Nederland. De eerste vondst in Nederland werd gerapporteerd door den Hartog & Sandee (1962), die deze Mediterrane soort bij een kwekerij in Ierseke hadden aangetroffen. Sindsdien heeft men deze naaktslak op diverse andere plaatsen gevonden die sterk onder de invloed staan van mensen zoals kwekerijen, kassen, tuinen, plantsoenen en parken.

Spaanse aardslak *Lehmannia valentiana*.

Photo: Oz Rittne

De voorlopige verspreiding van de Spaanse aardslak in Nederland tot ongeveer 2005 staat aangegeven op de website van het Atlas-project Nederlandse Mollusken (<http://www.anemoon.org/anm>).

Ook West-Terschelling staat als vindplaats op de kaart aangegeven. Die waarneming is gebaseerd op de vondst van deze interessante naaktslak op de oude begraafplaats achter de Brandaris in West-Terschelling. Twee exemplaren werden daar aangetroffen in een afvoerputje westelijk van de oprijlaan in het najaar van 2003. Een jaar later werd op 3 oktober 2004 niet minder dan 30 exemplaren in het zelfde putje aangetroffen (Mienis, 2005) en op 3 oktober 2005 ongeveer 20 exemplaren.

In 2006 en 2007 heb ik deze vindplaats niet bezocht, maar op 23 september 2008 vond ik nog enkele exemplaren in de omgeving waar eens het putje had gezeten. In de voorgaande jaren had men namelijk vooral de afscheiding van de begraafplaats aan de west- en noordkant veranderd. Het afvoerputje was weggehaald en de hele omving daarvan had men bedekt met een dikke laag houtsnippers. In de jaren daarna heb ik tevergeefs naar *Lehmannia valentiana* op die vindplaats gezocht. Zou zij weer verdwenen zijn van Terschelling?

In afgelopen herfst heb ik op 6 oktober 2011 opnieuw tevergeefs naar de Spaanse aardslak op de oude begraafplaats achter de Brandaris op West-Terschelling gezocht. Tot mijn verrassing trof ik op diezelfde dag echter wel een nog juveniel exemplaar aan onder een stuk half verrot hout op de oosthelling van het Seinpaalduin nabij de Zwarte-weg (voorheen Duinweg). Niet alleen komt *Lehmannia valentiana* dus nog steeds op Terschelling voor, maar het is ook een van de weinige vondsten van de Spaanse aardslak in Nederland, die plaatsvond in een min-of-meer natuurlijk terrein.

Wat de vondst van de Spaanse aardslak betreft, blijft het Seinpaalduin nog steeds verrassingen in petto te hebben. In het verleden werden daar onder andere de volgende vreemdelingen onder de landslakken van Terschelling aangetroffen: de Gewone tuinslak (*Cepaea nemoralis* inclusief de genetische afwijking met doorzichtige spiraalbandjes), de Segrijnslak (*Cornu aspersum*), de Grofgeribde grasslak (*Candidula intersecta*), de Grote glansslak (*Oxychilus draparnaudi*) en de Gele of Lichte aardslak (*Limacus flavus*).

Geraadpleegde literatuur: Hartog, C. den & Sandee, A.J.J., 1962. *Milax gagates* en *Limax valentianus*, twee zeldzame naakte landslakken in Yerseke. Bestaria, 26: 83-85.

Mienis, H.K., 2005. Vreemdelingen onder de landslakken van Terschelling. Deel 9: Een vondst van de Spaanse aardslak. Rinkelbollen, 2005 (3): 14-16.

Dankwoord: Mijn dank gaat uit naar mijn collega Oz Rittner (Tel Aviv University) voor bijgaande foto van de Spaanse aardslak.

Adres van de schrijver: The Steinhardt National Collections of Natural History, Department of Zoology, Tel Aviv University, IL-69978 Tel Aviv, Israel, en National Natural History Collections, Berman Building, Hebrew University of Jerusalem, IL-91904 Jerusalem, Israel, of: p/a Scholeksterhof 36, 1444 AS Purmerend. mienis@netzer.org.il

Arie's vogelwaarnemingen op Terschelling 2012

Arie Ouwerkerk

Op Terschelling is de Velduil de laatste jaren een zeer schaarse broedvogel, voornamelijk op de Boschplaat. Ook buiten de broedtijd is dit de plek waar de meeste Velduilen worden gezien, al duikt de soort dan ook regelmatig op bij de Noordsvaarder en andere plekken in het duin. In de polder zie je zelden Velduilen, waarschijnlijk als gevolg van de lage dichtheid aan muizen. Daarom zijn de twee waarnemingen van Velduilen in de polder deze winter wel het vermelden waard. Zo werd een exemplaar tijdens de eerste week van 2012 enkele keren gespot in de polder achter Hoorn en begin maart werd een Velduil opgemerkt nabij Strip. Deze laatste was ook zo aardig ook even te poseren voor wat foto's.

Natuurdagboek van 1 maart t/m 8 mei 2012

In dit dagboek geef ik weer wat ik in onze tuin of op eiland waarneem

Geerlof du Bois

1 maart: Na dagen lang mist eindelijk vanmiddag een paar uur zon. Temperatuur + 9 tot 11 graden. Vandaag de tuinvijver schoon-gemaakt De oude gele lissen en lisdodde flink ingekort. Er kwam tijdens deze schoonmaak werkzaamheden een mooie bruine kikker tevoorschijn die heeft de winter dus ook overleefd. Ook de Vlinderstruiken (*buddleia's*) in de tuin kort terug gesnoeid. Ik hoor regelmatig een heggemus en een koolmees hun liedje zingen. Het wordt dus echt voorjaar.

6 maart: Een mooie dag met af en toe wat zon, temp. 8 - 9 graden een echte lente dag. Ik heb een plantbedje met Moederkruid (*tanacetum arthemium*) geplant, in de volksmond vaak Kamille genoemd, waarschijnlijk door de geur die het plantje verspreid. De plantjes komen overal door eigen zaad in de tuin spontaan op. De bloemen gebruiken we later in de zomer om boeketten wat op te vullen. Ook in bloemisterij winkels worden ze vaak gebruikt.

11 maart: Eerste kievitsei op Terschelling gevonden.

13 maart: Goed weer In de moestuin de platte bak omgespit. Hierin plant ik de van de wal meegebrachte slaplantjes. Ook diverse potten en bakjes met klein bloemige violen geplant, zodat de tuin weer is opgefleurd. De bloei van de Sneeuwkllokjes loopt ten einde. Op zonnige plaatsen bloeien de eerste narcissen.

15 maart: Een prachtige dag en de hele dag zon, temperatuur ca.11 graden. De laatste rozen gesnoeid en het rozenperk bemest met oude stalrest. Ook de vaste planten border opgeknapt. 's Middags een fietstocht gemaakt en 's avonds horen we voor de eerste keer dit seizoen een merel in onze tuin zingen dat klinkt weer als vanouds.

17 maart: Tijdens een loopje noord uit, zie in de turfdobbe achter Lies een aantal Kleine watersalamanders (*Lissotriton vulgaris*) zwemmen. De Kleine watersalamanders komen in februari maart uit de winterslaap en paren vroeg in het voorjaar. Ook vind ik in een van de slootjes een paar kluiten Kikkerdril, daarvan neem een klein klontje mee voor in onze tuin vijver (waar geen vissen in zwemmen) en natuurlijk ook een heel klein stukje voor in een pot in huis. Zo kunnen we de ontwikkeling tot kikker mooi volgen. Ook zien we weer een grote Buizerd rond onze tuin.

20 maart: Mooi lente weer vandaag een begin gemaakt met het spitten van de moestuin. De roodborst is nog steeds in onze tuin Alles begint nu uit te lopen en de bloeiende narcissen geven het lente gevoel goed weer.

23 maart: Een prachtige dag met volop zon en weinig wind, temp. \pm 14 graden. De lavendel struikjes terug gesnoeid. Voor het eerst buiten gezeten op het terras Een merel echtbaar is bezig een nest te

bouwen. De eerste vlinder van de Kleine vos in de tuin gezien. De laatste paar dagen zien we regelmatig enkele buizerds rondjes draaien boven Formerum. De kikkervisjes groeien nu en krijgen al achterpootjes en kunnen binnenkort naar de tuinvijver om zich verder te ontwikkelen

27 maart: Hout gezaagd en de tuinbank in de olie gezet. De mussen in onze tuin genieten weer volop van zandbaddeken. De merel zingt regelmatig zacht voor zich uit in de appelboom. Het is nog steeds droog en regelmatig schijnt de zon dus kunnen uit de wind ook lekker buiten zitten.

1 april: Vandaag is het erg koud, de temperatuur komt niet boven de zeven graden uit een koude N.W. wind zorgt er voor dat we met mutsen op en handschoenen aan gaan fietsen.

6 april: Zware nachtvorst - 3 á 4 graden vorst. De bloemen van de narcissen, en dotters liggen als gevolg hiervan plat op de grond Wel een mooie dag met veel zon. Omstreeks tien uur is alles weer normaal. Het merelnest met vier eitjes dat in de hout opslag gebouwd was is helaas verlaten. Ik zie de laatste dagen geen enkele activiteit meer bij het nest.

7 april: Witte kwikstaart gezien in Formerum Noord. Laatste deel van de moestuin gespit dat karwei is nu klaar.

11 april: Eindelijk een dag met groeizaam weer. De dahlia's uit geplant en gelijk van stokken voorzien. Ook een ombouw van insectengaas gemaakt om later onder te kunnen zaaien. 's Avond loopt er een witte kwikstaart op het land.

14 april: Ondanks de nachtvorst de lathyrus gezaaid. Het zaad heb ik een dag van te voren in water gezet om te laten zwellen. 's Middags een leerzame vogel excursie bezocht nabij Seeryp.

16 april: Tuinbonen uit geplant.

22 april: 3m/m afgetapt. Vrij groeizaam weer temperatuur \pm 10 á 11 graden maar wel veel wind uit W- Zuidwesten. Tijdens een fietstocht zien we het speenkruid (*ranunculus ficara*) en paardenbloem (*Taraxacum officinalis*) en paarse dovenetel (*lamium purpureum*) overal bloeien. Ook snijbiet gezaaid .

24 april: Eerst wat regen. Gelukkig wordt het wat zachter, zomerwortels en bieten gezaaid, alles onder het insecten gaas dit om aantasting van de wortel vlieg te voorkomen. Ook de kikkervisjes in de tuinvijver losgelaten. 's Avonds in de polder vogels wezen kijken. Naast de duizenden rot- en brandganzen zag ik 2 putters 2 witte kwikstaarten en diverse grutto's. Met behulp van de telekijker zag ik 2 grutto's en 3 Kieviten op het nest zitten. Al met al een prachtige avond.

27 april: Grasmajaaid en snoeihout naar de meihoop gebracht.

28 april: Vandaag lijkt het wel weer herfst, bijna de hele dag regen met een harde noord/oosten wind, temperatuur 7 á 8 graden.

30 april: Een prachtige dag met veel zon, temperatuur 13 á 14 graden. Eindelijk breekt het voorjaar door. Heerlijk in de tuin gezeten. De braamsluiper gehoord toen we op het terras zaten.

1 mei: Snijbonen, lavathera's en éénjarige asters gezaaid. Alles in bakjes om voor te kiemen om na opkomst uit te planten. Er vlogen drie boerenzwaluwen rond ons huis en langs de Longway hoorden we de nachtegaal zingen die is dus ook weer gearriveerd.

2 mei: Vandaag de eerste spinazie uit eigen tuin gegeten (uit de broeibak natuurlijk) Ook radijsjes hebben we al enkele keren uit de tuin gegeten. Op het grasveld voor het raam zagen we twee witte kwikstaarten en twee putters.

5 mei: Gelukkig vandaag weer regelmatig wat zon, wel een koude N.NO wind waardoor de temperatuur niet boven de tien graden uitkomt. Op een duinlandje achter Lies zag ik vijf befljsters en twee nijlgansen, enkele houtduiven en twee holenduiven, een tapuit een wulp en een boerenzwaluw.

8 mei: Nachtegaal horen zingen in de wilgen bosjes, Midsland Noord
Voor al in de morgen veel regen.

Lopende over natuurgebied de “Koegelwieck” kom je zo af en toe toch wel eens dingen tegen die best het vermelden waard zijn. Zo kom ik regelmatig langs een mierenhoop. Deze mierenhoop is midden op de Koegelwieck gelegen en bevindt zich in de richting van het zuiden onder de opper van een dennenboom. De mieren profiteren aldus optimaal van de zon en zitten goed beschermt tegen de koude noordenwind.

Zo'n mierenhoop is natuurlijk iets bijzonders. Ik heb jarenlang in een plaatsje op de Veluwe gewoond. Daar werden mierenhopen soms afgezet met een hek. Al te vaak kwam het voor dat kinderen – maar ook volwassenen – er met een stok in begonnen te pulken, of nog erger; gewoon met laarzen aan erin gingen staan stampen! Dus dan zijn zulke maatregelen wel nodig.

Maar deze mierenhoop houd ik al een aantal jaren in de gaten en dat mag best opmerkelijk genoemd worden. Want als je eens op internet gaat googelen, dan zie je dat mierenhopen ook vaak ten gronde gaan aan b.v. een schimmelinfectie!

Het is altijd een heel mooi gezicht om al die mieren in het zonnetje op de hoop heen en weer te zien krioelen – schijnbaar druk en zonder doel – maar de mieren schijnen exact te weten wat hun dagelijkse werkzaamheden zijn!

Overigens bevindt zich in de Horrekooi ook een mierenhoop. Hier hoeft je niet bang te zijn voor versterking omdat hier toch niemand komt, behalve de kooiker. En ook deze mierenhoop ligt er al diverse jaren en mag er voor mij tot in lengte van jaren ook blijven!

Rinkelbollen nieuws

Op zoek naar!

Ik ben op zoek naar alle afleveringen van "Rinkelbollen" die verschenen zijn **vóór 2001 nummer 3**.

Met hartelijke groeten *Henk Mienis* Email: mienis@netzer.org.il

Waarneming op Terschelling

Via de website is er een link naar **waarneming Terschelling**. Kiest (datum) soort/groep en klik op **OK**

Wilt u graag op de hoogte blijven van nieuws en agendawijzigingen?
Stuur uw email adres naar de redactie: rinkelbollen1911@kpnmail.nl

De website van de natuurvereniging Terschelling wordt goed bekeken. U kunt ons steunen door donateur of sponsor te worden. Door middel van het plaatsen van een advertentie op onze website www.natuurverenigingterschelling.nl /nieuws/sponsors. **Meer weten?** Neem dan contact met ons op tel: 0562 450433 of 'n berichtje naar de redactie rinkelbollen1911@kpnmail.nl